

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.23(5)-3

УДК: 141.132.115

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ
АРХЕТИПОЛОГІЧНОГО БЛОКУ ПАМ'ЯТІ
В ПОРІВНЯЛЬНОМУ АНАЛІЗІ ПІДХОДІВ
К. Г. ЮНГА І Г. С. ПОПОВА

PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF THE
ARCHETIPOLOGICAL BLOCK OF MEMORY IN COMPARATIVE
ANALYSIS OF K.G. JUNG AND G. POPOV APPROACHES

О. В. Мальцев

Актуальність теми дослідження. Актуальність визначена необхідністю теоретичного і практичного осмислення сучасних меморіальних війн (переписання історії, “жонгливання історичними фактами” і та ін.) в значенні боротьби за пам'ять.

Філософське осмислення сутності, що її відображено в понятті “пам'ять”, в структурі цього феномена — все це визначає теоретичну значущість нашої статті. У практичному значенні актуальність нашої статті пов'язана з потребами ефективної діяльності, яка вимагає інструментів і зовнішніх вимірників, технологій і загального систематизованого знання щодо несвідомого (рефлексів, інстинктів, спонукань), архетипологічного, в набутті рухових навичок для реалізації цілей особистості в умовах навколишнього середовища, що постійно змінюється.

Постановка проблеми. У проблемному полі вважаємо за необхідне досліджувати механізми архетипологічного блоку пам'яті в діяльності людини, в порівняльному аналізі підходів К. Г. Юнга, Г. С. Попова та сучасних гуманітарних досліджень на основі філософського принципу об'єктивності.

Urgency of the research. The relevance of our research is determined by the necessity for theoretical and practical understanding of modern memorial wars (rewriting of history, “juggling with historical facts”, etc.) in the sense of the struggle for memory.

The philosophical understanding of the essence represented in the concept of “memory”, in the structure of this phenomenon, overall determines the theoretical significance of our article. In practical terms the relevance of our article is related to the needs of effective activity, which requires tools and external measuring systems, technologies and general systematized knowledge about the unconscious (reflexes, instincts, motivations), as well as about the archetypology, in context of acquiring motor skills allowing one to realize his individual goals in environmental circumstances, which are constantly changing.

Target setting. In the problem field we consider it necessary to review mechanisms of the archetypological memory block in human activity, in the comparative analysis of approaches of K. G. Jung, G. S. Popov, as well as recent humanitarian researches based on the philosophical principle of objectivity.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Постнекласична раціональність повертається до проблем філософського осмислення майбутнього людини, діалектичної єдності пам'яті та свідомості в практичній, пізнавальній та комунікативній діяльності людини, колективу, суспільства, людства. Тому значуще місце у розв'язанні проблеми структури та механізмів архетипологічного блоку пам'яті мають дослідження "філософією минулого" Ф. Ланга, Ш. Хенке, Г. Кранца і ін., що вказує, що з моменту народження людська доля вже є остаточно визначеною, її майбутнє передпризначене й не порушне; долеаналітичного підходу Л. Сонді, М. Ахтніха та ін.; аналітичні дослідження теорії архетипології як "археології культури людства" Г. Зільберера, К. Г. Юнга, Г. С. Попова та інших філософів і дослідників майбутнього людини.

Постановка завдання.

Необхідність осмислення структури та механізмів архетипологічного блоку пам'яті в процесі діяльності мають як теоретичну, так і практичну актуальність. У XXI столітті спостерігається динамічне зростання інтересу до досліджень, спрямованих на виявлення індивідуальних і групових, ситуативних і психологічних, біологічних і соціальних, особистісних і суспільних чинників пізнавальної діяльності.

Однак відкритими залишаються питання принципів функціонування механізмів архетипологічного блоку та, відповідно, того, як керуватися такими принципами в процесі розв'язання завдань набуття навичок, самонавчання, підвищення кваліфікації тощо в сучасних умовах, що динамічно змінюються, у швидкоплинних змінах навколишнього середовища, – все це свідчить про актуальність дослідження механізмів архетипологічного блоку пам'яті в контексті практичної діяльності людини.

У нашій науковій розвідці ми

Actual scientific researches and issues analysis.

The post-nonclassical rationality is restored to the philosophical judgment of future person problems, dialectic unities of memory, and consciousnesses in practical, informative, and communicative activity of human, group, society, humanity. Therefore, the significant place in the solving of problem of structure and mechanisms of the archetypological memory block possesses the "philosophy of past" researches of F. Lang, S. Hank, G. Kranz, etc. specifying since birth the human destiny is already determined, his future is prescribed and indestructible; fate-analytical approach of L. Szondi, M. Achtnich, etc.; analytical researches of the archetypology theory claimed as "archeology of culture of mankind" of G. Zilberer, K.G. Jung, G. Popov and other philosophers and researchers of a future of the person.

The research objective. The need for judgment of mechanisms of archetypological memory block in the course of activity enhances both theoretical and practical relevance. In the 21st century the dynamic growth of interest to the researches directed to the identification of individual and group, situational and psychological, biological and social, personal and public factors of cognitive activity is observed.

Nevertheless, some questions concerning principles of functioning of mechanisms archetypological memory block remain unsolved and, respectively, how to be guided by such principles in the process of skills acquisition, self-training, professional development solving problems, etc., specifically in modern situations of dynamics increase, some transient changes of the environment. The mentioned aspects demonstrate the relevance of researches on the mechanisms of archetypological memory block in the context of practical activities of the person.

In our scientific investigation we were focused on a perspective of

сфокусувалися на проблематиці архетипологічного блоку пам'яті, його механізмів та логіки їх спрацьовування, в центральних процесах діяльності, в цілепокладанні і процесі орієнтування в майбутньому людини.

Виклад основного матеріалу. Актуалізує і гостро ставить питання про майбутнє (яким воно буде, як до нього готуватися і які навички будуть потрібні) сучасна ситуація, пов'язана з необхідністю усунення наслідків світової пандемії і переустрою системи професійної діяльності, "що йде геть" з фізичного буття в світ соціальних мереж, інтернет-платформ, гаджетів і електронних протезів — в світ гіперреальності і віртуальності, який розширюється.

Здійснено філософське осмислення структури архетипологічного блоку пам'яті в порівняльному аналізі загального і різного в підходах К. Г. Юнга і Г. С. Попова, в їхніх теоріях, що описують сутність поняття "архетип" і його евристику в контексті майбутнього людини та відображають закономірності психічного в становленні і самореалізації особистості в суспільстві, і теорії Г. С. Попова про архетипи як про конструкт формування лінії майбутнього в діяльності.

Висновки. Викладені ключові позиції, по-перше, репрезентують аналіз систем поглядів К. Г. Юнга про архетипи як спадщину "археології" світової культури та історії, чий спадок особистість може використовувати для самореалізації в суспільстві, і теорії Г. С. Попова про архетипи як про конструкт формування лінії майбутнього, в діяльнісному вимірі. Система поглядів Юнга не протирічить багатьом положенням теорії Г. С. Попова; вони обидва вказують на принцип керованої об'єктивності з метою розрішення протиріччя дуальності і конфліктів (що є

archetypological memory block, its mechanisms as well as the logic of its functioning within the central processes of activity: in goal-setting and future-prognostics field.

The statement of basic materials. The current situation related to the necessity of elimination of the consequences of world pandemic and reorganization of the system of professional activity, as one leaves behind the "physical life" preferring it to the world of social networks, Internet platforms, gadgets and electronic artificial limbs, i.e. to the world of hyperreality and virtuality extending, updates and sharply raises questions about the future (what it will be like, how to prepare for it and what skills will be needed).

The philosophical understanding of the structure of the archetypological memory block in a comparative analysis of general and diverse approaches of K. G. Jung and G. Popov was carried out. Their theories describe the concept "archetype" and its heuristics in the context of the future of human and reflects mental regularities in one's formation and self-realization in society. G. Popov's theory about archetypes represents a construct formation of the human future activity line was researched.

Conclusions. The aforesaid key positions, firstly, represent the analysis of K. G. Jung reference frames regarding archetypes as the heritage of world culture and history "archaeology" whose inheritance one can use for self-realization in society; G. Popov's theory about archetypes introduces a construct formation of the future line in human activity measurement. The reference frame of Jung does not contradict common provisions of Popov's theory. Both scholars point to the principle of the determined objectivity on purpose to resolve the contradiction-conflict duality (that is a basis of the archetype

основою сутності архетипу).

По-друге, на відміну від К. Г. Юнга, Г. С. Попову вдалося представити філософське осмислення природи архетипу, його будови, надати логічну модель і критерії архетипу як механізму пам'яті людини (як-то: фігура; символна складова; методологічна складова; географічна складова; стратегічно-тактична складова; ієрархічна складова).

По-третє, Г. С. Попов, вивчаючи логіку реалізації майбутнього особистості при перетворенні її на героя, емпірично описав теоретичну модель "архетипологічний ряд", який виступає логічним орієнтиром прагнень людини при побудові бажаного майбутнього (зміст "архетипологічного ряду": 1) статусна фігура; 2) фігура сценарію; 3) фігура стану; 4) правитель; 5) авторитет; 6) герой).

Відповідно, по-четверте, згідно з теоретичною моделлю Г. Попова, базовою категорією управління майбутнім при цьому виступає "навичка", оскільки у кожного архетипу в ієрархії існує ключова навичка, яку необхідно опанувати досконало, щоб перейти на наступний рівень.

Ключові слова: архетип, архетипологічний блок, майбутнє людини, феноменологія пам'яті, культура пам'яті, середовище пам'яті.

essence).

Secondly, unlike K. G. Jung, the philosophical analysis of an archetype nature, its structure was succeeded by G. Popov, who managed to provide logical model and criteria of an archetype as a human memory mechanism (i.e.: figure; symbolic component; methodological component; geographical component; strategy-tactical component; hierarchical component).

Thirdly, G.S. Popov, studying the logic of realization of human's future during his transformation to a "hero", empirically described the theoretical model of "archetypological row" which acts as a logical guide to aspirations of person at the creation of desired future (the content of "an archetypological row" is: 1) status figure; 2) script figure; 3) figure of condition; 4) governor; 5) authority; 6) hero).

Accordingly, fourthly, a theoretical model of G. Popov agrees on the fact that management of the future depends on a basic category of "skill" as each archetype in the hierarchy possesses key skills which one requires to maintain to move to the following level.

Keywords: archetype, archetypological block, human future, phenomenology of memory, culture of memory, environment of memory.

Актуальність теми. Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність нашого дослідження визначена необхідністю теоретичного і практичного осмислення сучасних меморіальних війн (переписування історії, "жонгливання історичними фактами" тощо), в значенні боротьби за пам'ять. Філософське осмислення сутності, що її відображено в понятті "пам'ять", в структурі цього феномена — все це визначає теоретичну значущість нашої статті. У практичному значенні актуальність нашої статті пов'язана з потребами ефективної діяльності, яка вимагає інструментів і зовнішніх вимірників, технологій і загального систематизованого знання щодо несвідомого (рефлексів, інстинктів, спонукань), архетипного, в набутті рухових навичок для реалізації цілей особистості в умовах навколишнього середовища, що постійно змінюються. Актуалізує і гостро ставить питання про майбутнє (яким воно

буде, як до нього готуватися і які навички будуть потрібні) сучасна ситуація, пов'язана з необхідністю усунення наслідків світової пандемії і переустрою системи професійної діяльності, “що йде геть” з фізичного буття в світ соціальних мереж, інтернет-платформ, гаджетів і електронних протезів — в світ гіперреальності і віртуальності, який розширюється.

Метою нашої наукової розвідки є філософське осмислення структури архетипологічного блоку пам'яті в порівняльному аналізі загального і різного в підходах К. Г. Юнга і Г. С. Попова, в їхніх теоріях, що описують сутність поняття “архетип” і його евристику в контексті майбутнього людини.

Об'єктом нашого дослідження виступає несвідоме людини як середовище, що визначає низку його вчинків і рішень в цілепокладання і реалізації діяльності; **предметом** — сутність, відображена в понятті “архетип” і її значення в структурі моделі пам'яті.

У даній статті ми вперше представили результати компаративного аналізу систем поглядів К. Г. Юнга про архетипи як спадщину “археології” світової культури та історії, що відображають закономірності психічного в становленні і самореалізації особистості в суспільстві, і теорії Г. С. Попова про архетипи як про конструкт формування лінії майбутнього в діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологія та наукова новизна. Розглядаючи основні положення психоаналізу, як теорії, однією з центральних категорій якої є “несвідоме”, слід зазначити, що дану категорію було відкрито в щільному контакті з розвитком уявлень людини про непізнане майбутнє і долю, зміст яких кілька разів змінювався з середини ХІХ століття до першої половини ХХ століття. Так, ми могли б виокремити кілька ключових етапів у цьому розвитку [5, с. 26]:

Етап 1. Згідно з філософією минулого, доля індивіда характеризується планомірністю, необхідністю реалізації певних тенденцій і, в цілому, повчальним змістом. З самого моменту народження, людська доля вже повинна була бути остаточно визначеною, її майбутнє передпризначене й непорушне (Ф. Ланг, Ш. Хенке, Г. Кранц і ін.) [3].

Етап 2. З точки зору психоаналізу, основоположником якого виступає З. Фрейд, долю “створюють” спонукання і механізми захисту. Зигмунд Фрейд вводить в науку поняття “несвідомого” і визначає його базові критерії, предметне поле і перші механізми захисту (витіснення, сублімація та т. ін.) [5, с. 34]

Етап 3. В аналітичній психології К.Г. Юнга так звані архетипи колективного несвідомого, якості часу або моменти часу є тими нездоланими силами, які визначають долю. Однак і в психоаналізі, і в аналітичній психології К. Юнга “доля” не була центральною проблемою; вчені торкаються цього питання виключно на периферії своєї психології [1].

Етап 4. Долеаналітичний. Доля може бути керованою, якщо усвідомити, яким чином працює несвідоме людини і навчитися керовано обирати тактичну систему реалізації [6].

Психоаналіз Фрейда при цьому є онтогенезом душі людини і досліджує, в першу чергу, невротичні і психотичні симптоми, які обумовлені персональним витісненням несвідомим. Його основний напрямок, таким чином, переростає в клінічний напрямок і в терапію неврозів і психозів [5].

Аналітична психологія Юнга описувалася автором як глибинна психологія культури і релігії. Архетипологія виступає “археологією” глибинної душі людства як спільноти і його різних форм соціальних груп; найбільше пов'язана з аналізом колективного несвідомого і символами архетипів [1; 5].

Долеаналіз, за словами Л. Сонді, є дwoяко побудованою “гуманістичною генетикою” несвідомого [5; 6].

Як пише Л. Сонді в ч.1 розділу “Інтеграція несвідомого” праці “Я-Аналіз”: “Історично несвідоме було відкрито “шарами”. Спочатку персональний витіснений шар, потім — колективний, і в кінці — родовий. Тільки після того, як були відкриті всі три шари несвідомого, були структуровані і описані їхні функції, можна було встановити, (...) що несвідоме у всіх своїх проявах має структурні та функціональні елементи трьох шарів, які тісно пов'язані одне з одним”. Л. Сонді, виходячи з цього судження, рекомендував відкинути уявлення про структуру та функції шарів несвідомого, як про щось відокремлене і автономне, і замість “шарів” говорити про “функціональні зв'язки” між персональними, колективними і родовими конструктами несвідомого [5, с. 37-39].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, постановка завдання. Для нашого дослідження важливим є не тільки діалектична єдність індивідуального і колективного, але й розвиток цього протиріччя родового, яке постає, з одного боку, як стійкий механізм родового (сімейного, покоління), так і родового в значенні загальнолюдського.

Несвідоме “висловлюється” на трьох мовах:

1. *Мова симптомів* — вона вказує на конфлікти персонально витісненого несвідомого (психоаналіз Фрейда);

2. *Мова символів* — вона висловлюється за посередництва розглядання картин архетипних процесів в колективному несвідомому (аналітична психологія Юнга).

3. *Мова вибору* — вона показує вимоги предків і фігур пращурів родового несвідомого (судьбоаналіз) [5, с. 46].

У праці “Я—Аналіз” Л.Сонді зауважує, що на початку 18 століття (1714 р.) несвідоме, завдяки Г.Лейбницю, було використано як філософська тема для суперечки, що пізніше, протягом 150 років, настільки поширилося і стало використовуватися настільки широко, що в 1851 р. П.Карус в своїй праці “Психіка” зміг описати власне вчення про несвідоме. А в 1869 р. Едуард фон Хартман видав книгу “Філософія несвідомого” обсягом в 42 аркуші.

Приблизно 50 років потому Зигмунд Фрейд змінив філософське визначення несвідомого як психологічне поняття. І завдяки цьому новому позначенню несвідомого він побудував евристичну “лікувальну психологію” — те, що сьогодні як дисципліна називається глибинною психологією. Так, слово “несвідоме” стало найпопулярнішим позначенням у сучасних психологів [9].

Майже в цей же час М. Зільберер (1909 г.) і К. Г. Юнг (1911 г.) вдавалися до спроб відкрити в несвідомому певні елементарні конструкти; в результаті з'явилися такі поняття, як типи (за М. Зільберером) і архетипи (за К. Г. Юнгом), що возвело несвідоме до джерела міфології, релігії і світової культури [1; 4; 5].

У 1937 році під час лікувальної практики Ліпотом Сонді було винайдено родове несвідоме, як особливе середовище і блок пам'яті, що само по собі охоплює споконвічність всієї людської долі.

Таким чином, пише Сонді, "... слово "несвідоме" спочатку означало об'єкт філософії, потім використовувалося в лікувальній глибинній психології, пізніше це слово означало основу міфології, релігії і культури, і наприкінці з'являється визначення несвідомого як сили, зумовленої долею, що управляє долею, формує долю в житті людини" [5, с. 23].

Тривалу наукову кар'єру і довгі роки досліджень Карл Густав Юнг присвятив вивченню архетипологічній складовій пам'яті людини, колективним відпочатковим картинам або образам, властивим людству, а не окремо взятому індивіду, а саме архетипам [1; 10].

В даній науковій розвідці ми філософськи осмислюємо контекст категорії "архетип" і її генезис за посередництва компаративного аналізу вчення К. Г. Юнга про архетипи і емпіричних висновків, та теорії радянського академіка Г. С. Попова [8, с. 76], який незалежно від К. Г. Юнга вивчав сутність, устрій, логіку і зміст архетипологічного блоку пам'яті людини. Г. Попов запропонував теоретичну модель будови і формування архетипу, опис якої також представлено в нашому філософському дослідженні. Даний аналіз, так само як і порівняльно-зіставний виклад знахідок і критичних суджень Г. С. Попова, вперше буде представлено в контексті цієї статті, що також визначає її **наукову новизну**.

Виклад основного матеріалу. Введення в розуміння концепту "архетип" в світлі дослідження відпочаткових образів світової культури та її багатющої спадщини почнемо з цитати Л. Сонді — одного з небагатьох вчених, який основним завданням своєї діяльності поставив безпосередньо інтеграцію знань про несвідоме і визначення функціональних зв'язків між різними його "частинами" або "шарами". Отже, у другому розділі книги "Я-аналіз" він пише: "Фрейд дійсно здійснив подвиг у відкритті, дослідженні та реабілітації хворих частин несвідомого — так званого витісненого. Отже, велика частина заслуг, що належать Юнгові, утворює область дослідження — "абсолютне несвідоме" [5, с. 35-36].

Далі вчений пояснює, що Юнг перейняв "абсолютне несвідоме" як філософський спадок від своїх попередників — в першу чергу, від спадщини П. Каруса і Е. Гартмана. Так, в одній з лекцій, що відбулися в 1946 р. в Еранос-Тагунг, в Асконії, він, виступаючи, висловив в аудиторії наступне: "Проблематика комплексної психології, яку я тут намагаюся описати, була для мене самого дивним результатом. Я вірив, що рухаю науку в кращому сенсі цього слова, встановлюю істину, спостерігаю, класифікую, описую звичайні і функціональні зв'язки, щоб, врешті-решт, відкрити, що я заплутався в тенетах роздумів, які виходять далеко за рамки всіх наукових областей в сфері філософії, теології, порівняльного релігієзнавства, історії духу" [1; 5].

Далі Юнг досліджував в "абсолютному несвідомому" такі, що постійно перебувають позачасові і оперативні діючі спільності — архетипи. "Чия дієвість і ефективність поширюється на всю площину психіки. ... і як регулятори, і як збудники творчої діяльності, фантазії вони діють і викликають образи, що відносяться до них і які можуть служити цілям

наявного матеріалу свідомості” (Цитата з книги Юнга “Дух психології”).

На підставі цього К. Юнг [5; 10] розділяє несвідоме на два історичні та функціонально різні шари, а саме: 1. Особисте несвідоме та 2. Колективне несвідоме.

1. *Зміст особистого несвідомого:*

1. Всі втрачені спогади;
2. Всі стислі, слабкі спогади, які поки не можуть стати усвідомленими;
3. Всі несвідомі комбіновані дії, з яких також походять сни;
4. Всі, більш чи менш навмисно, витісненні неприємні думки і враження (відчуття).

Суму всіх цих змістів Юнг називає особистим несвідомим (що не протирічить опису особистого несвідомого за З.Фрейдом, а доповнюють його).

2. *Зміст колективного несвідомого:*

1. Інстинкти;
2. Архетипи.

Оскільки відповідно до поставлених цілей наукової розвідки нас, в першу чергу, цікавить сутність концепту “архетип”, розглянемо визначення, дані К. Г. Юнгом в його конструкції змісту колективного несвідомого.

Інстинкти є типовими формами дії, і всюди, де йдеться про рівномірні і регулярні повторювані форми реакції — там йдеться саме про інстинкт — і все одно, чи йде мова про усвідомлену мотивацію чи ні [10].

Архетипи, навпаки, є типовою формою сприйняття; і всюди, де йдеться про регулярне, рівномірне, про сприйняття що повторюється — мова йде про архетип. Все одно, чи пізнають його міфологічний характер чи ні [10].

Юнг особливо підкреслює, що архетипи в його психології фігурують “не тільки як релікти або наявні залишки попередніх функціонуючих істот”, але “весь час як наявні біологічно необхідні регулятори сфери інстинкту”.

Архетипи втручаються (вторгаються) в образ змісту свідомості, як такі що регулюють, модифікують і мотивують. Вони апріорі є наявною, тобто такою, що існує з народження, формою для розгляду, — такою собі інтуїтивною формою. “Архетипи сприйняття і розуміння, які є неминучими, за замовчуванням є визначальною умовою всіх психічних процесів”, — цитата з книги К.Г. Юнга “Про енергетику душі” [10].

Колективне несвідоме утворюється в такий спосіб: одна частина виходить з інстинктів, а інша — з архетипів. Інстинкти спонукають людей до “специфічного життя, а архетипи — до специфічного людського формування (утворення)”. Юнг досліджує насправді функцію образу, форми образу несвідомого. У той час як зміст особистісного несвідомого має індивідуальну, більш—менш єдину природу, інстинкти і архетипи колективного несвідомого несуть в собі загальний, рівномірний, позачасовий, вже оперативний характер, який поширюється на все людство.

Відпочаткову історію вчення про архетипи було розглянуто в багатьох книгах Юнга (див. книги Юнга “Психологічні типи” 1921 рік; “Про психологію несвідомого” 1943 рік; “Символи перетворення” 1952 рік; “Про

архетипи колективного несвідомого” 1934 рік; “Про архетипи з особливим розглядом поняття АНІМА” 1936 рік; “Психологічні аспекти архетипу матері” 1938 рік; “Формування несвідомого” 1950 рік; “Про психічну енергетику” 1948 рік; Керенайтай та Юнг “Божественна дитина” 1940 рік і “Божественна дівчинка” 1941 рік; Вільгельм і Юнг “Таємниці золотої квітки” 1944 рік; Юнг “Від коренів усвідомленого” 1954 рік).

Те, що Юнг, так само як і Карус, говорив про відпочаткову картину основного атрибута позачасового, весь час наявного, тобто про прояв картини вічності, також було ним сказано в праці “Дух психології” [9, с. 117-121].

Про свою роль в історії вчення відпочаткових картин — архетипів — Юнг пише наступне: “Не моя заслуга, що цей факт був взагалі поміченим. Пальма першості належить Платону. А перший, хто привселюдно описав психологічні області походження певних загальнопоширених початкових думок, був Адольф Бастіан (А. Бастіан, “Етнічні елементарні думки у вченні про людей”, 1895 рік та “Людина в історії” 1860 рік).

“Про несвідому реформацію у формі несвідомого мислення дізнався не хто інший, як Герман Узенер (його книга “Свято Різдва” 1938 р.) “І якщо мені і належить частка цього відкриття, то це тільки підтвердження того, що архетипи поширюються не лише за посередництва мови, традиції і міграції, а насправді можуть відродитися у будь-який час, скрізь і спонтанно і в такий спосіб, що з зовні на це ніщо не вплине” (Юнг, “Психологічні аспекти архетипу матері”, 1938 рік).

Одночасно і незалежно від Юнга інший учень З. Фрейда, Герберт Зільберер відкрив архетипи та увів їх як елементарні типи у вчення про несвідоме [4]. Однак, сьогодні нерідко “пальма першості” в описі поняття архетипу і введення цієї дефініції в наукове поле заведено віддавати Карлу Густаву Юнгу. Поряд з новатором Л. Сонді, дослідником “археології культури світу” К. Г. Юнгом і творцем “лікувальної глибинної психології” З. Фрейдом феноменологію пам'яті вивчав і описував в 40-ві роки ХХ століття радянський академік Григорій Семенович Попов [8]. У той час видатний радянський психіатр М. Бернштейн здійснив відкриття, згідно з яким було встановлено: людина живе і діє на підставі моделі майбутнього. Устрій, евристичну модель і філософське значення моделі майбутнього вивчав, розвинув і описав його колега і друг Г. С. Попов. (Виходячи з розповідей учнів, Бернштейн і Попов були в добрих стосунках, вони написали ряд спільних праць з нейрофізіології). Однак М. Бернштейн в пам'яті наступних поколінь залишився більш відомим, аніж Попов, оскільки останній більшу частину життя працював над спеціальними і секретними завданнями, в тому числі, державної ваги.

Г. С. Попов визнавав, що К. Юнгу належить заслуга відкриття “архетипу” як конструктору пам'яті. Однак далеко не в усьому Попов був солідарний щодо змісту концепцій, описаних Юнгом. Зокрема, розійшлися точки зору вчених щодо класифікації архетипів, які існують у світовій історії, а отже — і в світовій пам'яті.

“Стикаючись з будь-якими казковими, історичними або міфологічними персонажами, ми не можемо всіх їх вважати архетипами”, — підкреслював Г. Попов. “Безумовно, — писав Г. Попов, — крім основних архетипів індивідуалізації (індивідуалізація — шлях героя) К. Юнга існують і інші архетипи; цілком ймовірно, що загальна кількість їх незліченна” [8, с. 72].

“Що таке архетип і за якими критеріями його розпізнати?” — насправді це питання до сих пір залишається предметом дискусій через відсутність чіткого верифікованого переліку конкретних критеріїв архетипу.

Під архетипом Г. Попов розумів такий елемент пам'яті людини (на відміну від його прояву зовні, в світовій пам'яті у вигляді міфу чи історії), основне значення, сутність і функція якого — це механізм досягнення певного потенційного майбутнього людини; “якийсь архів, що запаковує історію керованої побудови майбутнього” [8, с. 73].

Паралельно розробкам Г. Зільберера і К. Г. Юнга академік Г. Попов приділяв увагу дослідженню природи виникнення архетипів.

Однією з головних ідей і цілей Юнга при вивченні архетипів був опис індивідуації — шляху становлення героя [1; 2]. Найкраще біосоціальне майбутнє Юнг осмислював саме в фігурі Героя (див. “The Red Book: Liber Novus”). І на цьому шляху вчений виокремлював певний ключовий принцип тріади або трикутника, противопоставлений бінеру. За фактом, кожен архетип амбівалентний: містить в собі протиріччя, що бореться між полюсом “темним” і “світлим”. Наприклад, фігура Великої Жажливої матері: включає в себе одночасно темну сторону фігури Матері і світлу [2]. І розв'язання людиною цього протиріччя можливе, за К. Юнгом, лише при реалізації філософського принципу об'єктивності: тобто, завжди буде потрібною якась третя величина, що дозволяє синтезувати або інтегрувати амбівалентності — той самий “незалежний критичний спостерігач”, який і є спостерігач об'єктивний.

Однією з ключових тріад в житті людини, за Юнгом, на шляху індивідуації є розв'язання базової тріади архетипів “Великий Батько — Велика Матір — Божественне немовля”. В тому числі, філософському і психологічному осмисленню вирішення цієї задачі керовано Юнг присвятив понад 70 праць і 20 років практики [9].

Академік Г. С. Попов також емпірично на підставі діяльнісного підходу вивів принцип потрійної системи, що лежить в основі архетипу. Оскільки одна із сутностей архетипу — це конфлікт (протиріччя, утворене амбівалентністю змістів архетипу), так чи інакше вирішення конфлікту (як нескінченне перетягування канату) може зупинити тільки третій елемент. Попов писав: “... щоби зрівноважити дві протидіючі сторони, потрібен якийсь третій елемент”. Попов вважав через це, що саме тріада явищ (як певна матриця) і лежить в основі архетипу. “У природі архетипу існують три явища: Молох, Дар, Долох. Така трійка породжує три архетипові остови божества, тобто, три проєкції назовні” [5, с. 73].

Молох, Дар і Долох — це збірні теоретичні назви (авторська назва, обрана Г. Поповим) проявів природи архетипної структури.

Так, *Молох* — це прояв невразливості. Якби порівнювати це поняття з архетипами Юнга, то воно в контексті сутності дуже близьке до сутності “божественного немовляти”.

Дар — це прояв сили, що виступає праотцем батьківської фігури. Певне трансцендентне кліше, не фізичне.

Долох — це час, що породжує жіночі фігури.

Відповідно, при первинному компаративному аналізі ключових властивостей архетипних тріад у Попова і Юнга ми не бачимо протиріч (тільки різницю авторських назв), що відображають загальне у властивостях.

Таблиця 1.

Співставлення архетипових тріад за Г. С. Поповим та К. Г. Юнгом

Г. С. Попов	К. Г. Юнг
Молох	Божественне немовля
Дар	Великий Батько
Долох	Велика Матір

Згідно з теорією Попова, саме ця система з трьох явищ породжує систему “архетип” [8].

Щодо устрою архетипу як механізму пам'яті, академік Попов вивів наступну конструкцію, якій властиві шість обов'язкових критеріїв архетипу (власне, ці шість критеріїв, за Поповим, і дозволяють визначити, чи дійсно йдеться про архетип, а не про іншу фігуру).

Конструкція архетипу за Г. С. Поповим:

1. Фігура.
2. Символьна складова.
3. Методологічна складова
4. Географічна складова.
5. Стратегічно—тактична складова.
6. Ієрархічна складова.

Тобто, архетип складається з шести компонентів: фігура, символ, методика, географічна прив'язка, стратегія і тактика, ієрархія (положення в ієрархії). Розглянемо ці елементи і їх функціональні зв'язки докладніше.

Фігура в даній конструкції виступає таким собі стрижнем або динамічною віссю обертання, навколо котрої архівуються інші дані (Попов). Пояснимо даний устрій на такому прикладі, як “Лицар”. Лицар — це якась фігура, в основі якої полягає динамічна рольова складова. Репрезентація певного фантомного кліше залишатиметься єдиною і при переході від лицаря до лицаря, оскільки ключове в фігурі — це її навичка (тримати зброю). Тобто, у кожній фігурі існує якась класифікуюча постійна якісна навичка, яка відрізняє цю фігуру і її біосоціальну поведінку від інших фігур за параметром ключової навички. У разі наведеного прикладу з лицарем — це навичка поводження зі зброєю.

Символьна складова — це якась зовнішня властивість, певна проекція фігури архетипу, за якою можна сказати: цей символ репрезентує конкретну фігуру (або клас), будучи тотожністю прояву рухової навички цієї фігури. Наприклад, для лицарства — це меч. Меч — символна складова архетипу лицаря. (Ключова навичка — поводження зі зброєю; меч — символ Честі Лицаря; лицаря без меча і зброї уявити неможливо — цей образ в такий спосіб і запакований у світовій пам'яті).

Методологічна складова — це приховане внутрішнє (нерідко таємна, що навмисно не демонструється) властивість фігури, архів даних, що показує, як людиною віднаходиться ключова навичка даної фігури, тим самим дозволяючи їй самій використовувати цю рольову складову в своїй соціальній поведінці.

Географічна складова вказує на те, якою прив'язкою за географічними параметрами розташування володіє той чи інший архетип. Наприклад, лицарство — європейське; самураї — це явище японське тощо.

Стратегічно-тактична складова описує системи і порядок реалізації рухової навички архетипологічною фігурою. Мова йде про систему знань і вмінь фігури і можливих варіацій; наприклад, кожен лицар володіє базовим (притаманним усім іншим лицарям) набором знань про те, як поводитися зі зброєю, щоб перемагати, і певним персональним набором знань, властивих йому особисто (що визначається його психофізіологічними характеристиками — зріст, вага, довжина руки, спритність і т.ін.)

Ієрархічна складова мовить про соціальний статус архетипологічної фігури в ієрархії суспільства, а також динамічну систему відносин з іншими фігурами (наприклад, система відносин лицар - король, лицар - простолюдин та ін.).

Г. С. Попов вважав, що архетипи містять концентроване знання, певні архіви ефективних уроків минулого, які одночасно виступають основою майбутнього [8]. Попов метафорично порівнював архетипи з певними інгредієнтами, використовуючи які можна скеровано побудувати таку інгредієнтну конфігурацію майбутнього, що вирішує базові цілі і прагнення людини. Він описував, що століття йдуть, назви змінюються, а інгредієнти “майбутнього” залишаються ті ж самі.

Відповідно, розглядаючи приклад середньовічного лицаря, ми, в основі емпіричної теоретичної моделі Г. С. Попова, можемо дійти висновку, що перед нами дійсно архетип.

1. Фігура — фігура лицаря існує (відображено в книгах, переказах, гравюрах, картинах та ін.); відомо як він виглядає.
2. Символьна складова — меч.
3. Географічна складова — західна Європа.
4. Ієрархічна складова — лицарський стан.
5. Стратегічно-тактична складова — вміння воювати, вигравати битви, бути справедливим суддею.
6. Методологічна складова — лицарство мало свою систему виховання.

Для порівняння розглянемо ще один приклад і відповімо на запитання: чи є фігура відьми архетипом?

1. Фігура — стійкого єдиного кліше або образу не існує; відьми зображувалися абсолютно різними: від потворних бабусь — до молодих красунь. Спірним також є питання ключової навички.
2. Символьна складова — конкретного символу або тотожної конфігурації немає, у відьом є атрибути (куля, казан з зіллям, амулет, чорна кішка, мітла і т.д.), але конкретний символ відсутній.
3. Географічна складова — немає конкретної просторової прив'язки (слов'янські землі, європейський простір, народи Північної та Південної Америки також мають в історії “своїх відьом”).
4. Ієрархічна складова — немає такого стану.
5. Стратегічно—тактична складова — немає такої репрезентації рухової навички, розмите уявлення.
6. Методологічна складова — присутня, секрети — як то “чаклувати”, видозмінювати, наводити події та інше; ці знання передавалися з вуст у

вуста, іноді записувалися в спеціальні чаклунські книги.

Таким чином, відповідно до моделі архетипу за Г. Поповим, відьма не є архетипом. Ми могли б припустити, що відьма — це скоріше фігура родового несвідомого, оскільки йдеться про різноспрямовані навички (ворожити, лікувати, рятувати, псувати і ін.). Більш того, відьма — це якась “виховувана” роль: певне трансцендентне знання (майстерність і чаклунство) передавалося зазвичай від бабусі до внучки. Це соціально небезпечне, соціально не схвалюване знання в сімейно-родовій образній картині світу відноситься до взаємодії кількох поколінь — а саме найстарішого і молодшого, з яким людина не народжується, але набуває його в особливому родоплемінному середовищі. Відповідно, ми маємо справу з категоріями родового несвідомого (фігури предків передають знання в сім'ях з покоління в покоління).

Родовий спадок міститься в блоці пам'яті родового несвідомого (що описано і валідизовано Л. Сонді та Г. Поповим), архетипи — це вміст іншого блоку пам'яті людини, архетипологічного. Визначаючи парадигму і логіку взаємодії архетипологічного блоку пам'яті і родового, Попов пояснював ключове сутнісне розходження між ними: родовий спадок зберігає і відображає минулі екзистенції, деякі форми життя предків; відповідно, ми маємо справу з минулим. Архетипологічний блок відображає систему трансформацій людини, що дозволяє не використовувати минулі досягнення і потенціал фігур предків, але видозмінюючи його якісно, змінювати ці форми життя, досягаючи тим самим цілей в житті і діяльності конкретної особистості [1; 8].

Евристично цю систему можна було б уявити як модель, в якій є два дзеркала, а між ними стоїть конкретна людина. В одному дзеркалі відбиваються форми минулого (долі предків, що зберігаються в блоці пам'яті людини “родове несвідоме”), а в іншому — потенційно можливі форми майбутнього, що відповідають його особистим переконанням, прагненням і, головне, цілям [8, с. 89].

Відповідно, одним з основоположних різних елементів для людини і її ефективної діяльності є її мета. Залежно від того, які цілі ставить перед собою людина, і буде відбуватися вибір використовуваної спадщини блоку пам'яті; наприклад, йти слідами батьків і теж ставати лікарем (лінія родового несвідомого) або цілі і бажана картина світу вимагають інших навичок — не лікарських, але, наприклад, навичок менеджера, директора тощо.

“Архетип — це те, що визначає майбутнє людини” Г. С. Попов [8, с. 87].

Далі пропонується розглянути категорію “індивідуації” за К.Г. Юнгом і порівняти логіку проходження шляху становлення фігури героя в потенційному майбутньому людини з емпіричною теоретичною системою керованої побудови майбутнього, що її описав Г.С. Попов в 1950 р.

Цю логічну систему ретрансформації особистості Г. Попов уможлядно називав “Архетипологічним рядом”, який виглядає як вертикальний ряд поетапного сходження від низу до верху, тим самим створюючи певну ієрархію, в якій нижній рівень є частиною верхнього, а отже — обов'язково підпорядковується йому:

- Герой
- Авторитет

- Правитель
- Фігура стану
- Фігура сценарію
- Статусна фігура.

За фактом, крім досліджень властивостей і природи архетипу, його утворюючих критеріїв, Попов також розглядав систему ретрансформації особистості, що дозволяє їй мати уявлення, як “кувати власне майбутнє”, реалізуючи свій потенціал вже на якійсь владній соціально-рольовій основі.

Найвищим рівнем в вертикальному ряду побудови майбутнього, з точки зору академіка Г. С. Попова, є рівень фігур героїв (на що безпосередньо вказує і Юнг [2]). Справа в тому, що герої є найбільш значущим елементом культури та історії на будь-якій географічній території. Героїв пам'ятають століттями, про них складають легенди, пишуть книги, знімають фільми і ставлять в приклад для нових поколінь. Прикладом архетипу героя є Беовульф, Ахіллес, Геракл і ін.

Нижче в ієрархії перебувають авторитети або так звані фігури таємної влади. За суттю, йдеться про кримінальну традицію, представники якої можуть бути таємними чи явними. Як героїв пам'ятають століттями, так і лиходіїв або кримінальних авторитетів теж пам'ятають досить довго (і якщо не імена, то вчинки, зафіксовані в історіях). Слід зазначити також, що герої бувають не тільки “позитивні”, а й “негативні”, і останні не менш популярні, ніж перші.

Далі в діапазоні вертикального ряду ми бачимо фігури правителів (ті, що керують і реалізують владу), за ними слідує фігури станів (наприклад, королі-лицарі-простолюдини; бізнесмени-наймані працівники), фігури сценаріїв (“був ніким — вибився в люди”, сюди ж відносяться численні історії успіху і т.д.) і в самому фундаменті діапазону — фігури статусів (домогосподарка, чоловік, власник і ін.).

Архетипологічний ряд Попова діяльнісно орієнтований і має прикладне значення, будучи певним орієнтиром владно—соціальної реалізації людини. Певні кроки і шаблі сходів самореалізації і досягнення цілей більш складного і високого рівня — це те, що дозволяє людині сформулювати уявлення про те, як і куди рухатися далі [7]. Особистість, за Поповим, посідає певний стан в цьому вертикальному ряді на шляху становлення Героя; відзначимо, що у К. Юнга немає конкретних логічних діагностичних систем, що дозволяють осмислити, на якій стадії “становлення самості” або на який вісі цілепокладання і розвитку знаходиться людина. Ці критерії “де я перебуваю зараз і куди можу рухатися далі” у філософській системі К. Г. Юнга відсутні, на відміну від Г. С. Попова.

В першу чергу, як вважав Попов, з методологічної точки зору важливо розуміти, на якій стадії розвитку перебуває людина. Об'єктивне розуміння того, як йдуть справи насправді, дозволяє дати зовнішній вимірник (представлений вертикальний архетипологічний ряд). Далі, він рекомендував людині філософськи осмислити цілі, які та б хотіла реалізувати в своєму житті [8]. Так виникає вертикальна дистанція, утворена двома позиціями: те, що є зараз — і те, чого хочу в майбутньому.

Даного роду дистанція вже визначає вектор подальшого соціального докладання зусилля, що, звичайно, вимагає якогось сценарію.

Але і сценарію ретрансформації властивостей особистості, її поведінки, її набору навичок, її світогляду — також недостатньо. Сама людина, самотійно цю дистанцію реалізувати не зможе, тому що буде обмежена якимось “бінером”: протиріччям і амбівалентністю двох крайніх позицій архетипологічного вектора.

Відповідно, як вже зазначалося раніше, потрібна третя величина — незалежний спостерігач, якась третя сторона, яка виступає фігурою об'єктивності, синтезуючої властивості особистості, що дозволяє вирішити амбівалентність протиріччя особистості в формі “теперішнє — майбутнє”. Так тенденція і принцип “тріади”, описаний в теорії Юнга, знайшов своє прикладне, тактичне застосування в теорії Г. С. Попова [1; 8; 10].

Будучи послідовником академіка Г. Попова, автор статті, даного порівняльно-співставного аналізу, також описав наступне: у структурі архетипу виявлено 6 елементів (фігура, символна складова, географічна складова і т.ін.) і в логіці моделі вертикального ряду архетипів також представлено 6 рівнів (від статусів — до Героя).

Вся ця система взаємодіє між собою і дає в результаті 36 комбінацій (що цікаво — існує така карткова гра, як “дурень”, в якій теж використовується 36 карт). Відповідно, з точки зору розв'язання питань самонавчання і реалізації поставлених бізнес-цілей, професійних цілей та ін., перспективно стоїть завдання розробки такої методичної технології, яка б, як конструктор, дозволяла би конфігуративно вирішувати завдання всіх 36 комбінацій: від вибору конкретної фігури і придбання її пакета рухових навичок і стратегічно-тактичних знань — до “підйому” цієї фігури (як на ліфті) “шахтою” вертикального архетипологічного ряду, прояви якого в сучасному суспільстві існують як “кар'єра”, “сходи досягнень”, “шлях нагору” і т. ін.

Однак, якщо в більшості своїй люди і сьогодні (при усьому достатку знань і технологій) навіть самим собі не можуть пояснити причини тих чи інших вчинків, це підштовхує до необхідності формування такої системи самоосвіти і виховання, яка б дозволяла філософськи об'єктивно осмислити власне сьогодення і визначити вектор розвитку в майбутньому, відповідно до життєвих пріоритетів і цілей, які не тільки диктуються ззовні (суспільством, державою), але і формуються особистістю самотійно. Такі технології особливо затребувані в сучасних умовах картини світу, що швидко змінюється у ХХІ столітті, невизначеності майбутнього, брак часу і постійної вимоги швидко і якісно перетворювати власний набір навичок.

Висновки. У даній статті ми вперше представили співставний аналіз систем поглядів К.Г. Юнга про архетипи як спадщину “археології” світової культури та історії, чий спадок особистість може використовувати для самореалізації в суспільстві, і теорії Г. С. Попова про архетипи як про конструкт формування лінії майбутнього, в діяльнісному вимірі. Система поглядів Юнга не протирічить багатьом положенням теорії Г. С. Попова; вони обидва вказують на принцип керованої об'єктивності з метою розрешення протиріччя дуальності і конфліктів (що є основою сутності архетипу). З іншого боку, на відміну від К. Г. Юнга, Г. С. Попову все ж вдалося представити філософське осмислення природи архетипу, його будови, надати логічну модель і критерії архетипу як механізму пам'яті людини (як-то: фігура; символна складова; методологічна складова; географічна складова; стратегічно-тактична складова; ієрархічна

складова).

Також Г. С. Попов, вивчаючи логіку реалізації майбутнього особистості при перетворенні її на героя, емпірично описав теоретичну модель “архетипологічний ряд”, який виступає логічним орієнтиром прагнень людини при побудові бажаного майбутнього (зміст “архетипологічного ряду”: 1) статусна фігура; 2) фігура сценарію; 3) фігура стану; 4) правитель; 5) авторитет; 6) герой).

Дослідження Попова значно розширюють наші знання в області архетипології і можливості практичного застосування. К. Юнг стверджував, що архетипи визначають життєві сценарії людини. Завдяки архетипологічному ряду Попова можливо також діагностувати і виявляти, на якому рівні розвитку перебуває особистість, і до яких вершин і висот (професійних, в тому числі) він міг би спрямувати свої прагнення (перелік яких варіантів існує). Обидва вчені акцентують увагу на тому, що архетипи вказують на потенційно можливе майбутнє людини, спонукаючи ситуативно людину осмислювати ці варіації і можливості. Відповідно, ми можемо затверджувати висновок, що, знаючи цю систему архетипологічного блоку пам'яті, майбутнім можна управляти — більш того, згідно з теоретичною моделлю Г. Попова, майбутнім належить усвідомлено управляти, переходячи від одного рівня можливостей, знань, умінь, навичок — до іншого. Базовою категорією управління майбутнім при цьому виступає “навичка”, оскільки у кожного архетипу в ієрархії існує ключова навичка, яку необхідно опанувати досконало, щоб перейти на наступний рівень.

Як рекомендацію ми зазначаємо прикладну корисність наступного філософського осмислення: так, людині важливо присвячувати своє теперішнє розробці та відпрацюванню навичок для реалізації своїх цілей, щоб керовано вибудовувати своє майбутнє. Розуміючи тактично, як використовувати зміст архетипологічного блоку пам'яті, ми можемо навчитися обирати зі світової практики відповідні нашим цілям фігури, використовуючи її методологічну, символічну, тактико-стратегічну складову, яка може бути застосованою в сучасних умовах.

Перспектива майбутніх досліджень, на нашу думку, полягає в систематизації знань філософії пам'яті, подальших більш глибоких досліджень архетипологічного спадку і розробці методологій самонавчання людини, спрямованих на реалізацію цілей в її житті і діяльності.

Список використаних джерел:

1. Jung, Carl Gustav 1990. ‘Analytical Psychology: Its Theory and Practice. The Tavistock Lectures’, *Princeton University Press*, 265 p.
2. Jung, Carl Gustav 2009. ‘The Red Book: Liber Novus’, expertly edited by the historian Sonu Shamdasani (intr.), L.: *Philemon Series & W.W. Norton & Co.*
3. Lang, Fritz 1929. ‘Crime as Destiny’, Stuttgart: *Keller & Sohns*, 127 p.
4. Silberer, G 2009. ‘Probleme der Mystic und ihrer Symbolik’, Tübingen: *Kraf*, 149 s.
5. Szondi, L 1956. ‘Ich—Analyse. Die Grundlage zur Vereinigung der Tiefenpsychologie’, Teil 1, Bern: *Hans Huber*, 385 s.
6. Szondi, L 1944. ‘Schicksalsanalyse. Wahl in Liebe, Freundschaft, Beruf, Krankheit und Tod. Erbbiologische und psychohygienische Probleme’, Basel: *Benno Schwabe*, 520 s.

7. Лепський, МА 2013. 'Методологічні виклики визначення поняття "соціальний розвиток"', *Культурологічний вісник. Науково—теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці*, Вип. 31, Запоріжжя, с. 73—79.
8. Попов, ГС 1951. 'Феноменология памяти: основные методологические подходы к исследованию памяти человека. Рукопись'. *Архив НИИ Памяти – Архив НИИП (НИИ Памяти) Ф. 3 (Фонд "Наследие академика Г. Попова" г. Вена 1940)*. Оп. 2, Д. 1. Фк.1—6. с. 76—90.
9. Элленбергер, Г 2018. 'Философия природы и романтическая философия. Открытие бессознательного: История и эволюция динамической психиатрии', в Т. 1. *От первобытных времён до психологического анализа*, М.: *Академический проект*, 550 с.
10. Юнг, КГ 2013. 'Об энергетике души'. *Серия: Психологические технологии*, М.: *Академический проект*, 280 с.

References:

1. Jung, Carl Gustav 1990. 'Analytical Psychology: Its Theory and Practice. The Tavistock Lectures', *Princeton University Press*, 265 p.
2. Jung, Carl Gustav 2009. 'The Red Book: Liber Novus', expertly edited by the historian Sonu Shamdasani (intr.), L.: *Philemon Series & W.W. Norton & Co.*
3. Lang, Fritz 1929. 'Crime as Destiny', Stuttgart: *Keller & Sohns*, 127 p.
4. Silberer, G 2009. 'Probleme der Mystic und ihrer Symbolik (Problems of the Mystic and its Symbolism)', Tübingen: *Kraf*, 149 s.
5. Szondi, L 1956. 'Ich—Analyse. Die Grundlage zur Vereinigung der Tiefenpsychologie (I—Analysis. The basis of the union of deep psychology)', Teil 1, Bern: *Hans Huber*, 385 s.
6. Szondi, L 1944. 'Schicksalsanalyse. Wahl in Liebe, Freundschaft, Beruf, Krankheit und Tod. Erbbiologische und psychohygienische Probleme (Fate analysis. Choice in love, friendship, occupation, illness, and death. Hereditary—biological and psychogenic problems)', Basel: *Benno Schwabe*, 520 s.
7. Lepskij, MA 2013. 'Metodologichni vikliki viznachennya ponyattya "socialnij rozvitok" (Methodological challenges to defining the concept "social development")', *Kulturologichnij visnik. Naukovo—teoretichnij shorichnik Nizhnoyi Naddnipyrianshini*, Vip. 31, Zaporizhzhya, s. 73—79.
8. Popov, GS 1951. 'Fenomenologiya pamyati: osnovnye metodologicheskie podhody k issledovaniyu pamyati cheloveka. Rukopis (Memory phenomenology: basic methodological approaches to human memory research. Manuscript)'. *Arhiv NII Pamyati – Arhiv NIIP (NII Pamyati) F. 3 (Fond "Nasledie akademika G. Popova" g. Vena 1940)*. Op. 2, D. 1. Fk.1—6. s. 76—90.
9. Ellenberger, G 2018. 'Filosofiya prirody i romanticheskaya filosofiya. Otkrytie bessoznatelnogo: Istoriya i evolyuciya dinamicheskoy psihiatrii (The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry)', v T. 1. *От первобытных времён до психологического анализа*, М.: *Академический проект*, 550 s.
10. Yung, KG 2013. 'Ob energetike dushi (About the power of soul)'. *Seriya: Psihologicheskie tehnologi*, М.: *Академический проект*, 280 s.